

Náměty pro rozvoj dětí předškolního věku

Zrakové vnímání

Rozpoznávání jemných rozdílů - diferenční schopnosti:

Rozeznáváme znaky určitých předmětů (barva, velikost, tvar). Nejprve pracujeme s konkrétními trojrozměrnými předměty, s nimiž může dítě při hře manipulovat (součástky stavebnic, různé druhy korálů, lahviček...). Teprve poté přejdeme ke konkrétním obrázkům (tj. obrázkům s konkrétními dobře určitelnými a poznatelnými předměty. Děti mohou vybarvovat stejnou barvou shodné obrázky, doplňovat lišící se obrázky...), na závěr pracujeme s abstraktními rozličnými symboly. Zaměříme se např. na:

- vyhledávání dvou stejných předmětů ve skupině ostatních (např. kostky mezi kuličkami)
- odlišování věcí rozdílných (najít, co do skupiny nepatří podle barev, velikostí atd.)
- v řadě stejných prvků označit jeden odlišný
- v řadě různých prvků označit ten, který je vůči ostatním vzhůru nohama
- v řadě prvků označit prvek zrcadlově obrácený
- v řadě různých prvků označit dva stejné

Inspiraci můžeme nalézt v běžných dětských časopisech, kde jsou obrázky, na nichž má dítě zjistit odlišnosti. Rozpoznávání inverzních (zrcadlově obrácených) tvarů podněcujeme kreslením obrázků a tvarů v lišících se pozicích, dítě by mělo stanovit, v čem rozdílnost shledává.

Analýza a syntéza tvarů:

- skládání a rozkládání částí stavebnic (např. Lego)
- puzzle
- skládání rozstříhaných obrázků (fotografií) rozstříhaných na stejnoměrné dílky
- skládání obrázků (fotografií) rozstříhaných na nestejnoměrné dílky
- mozaiky
- dokreslování obrázků
- překreslování určitého vzoru zakresleného v síti
- vybrat z množství jevů podstatné věci
- vyhledání "ukrytých" věcí na obrázku.

Pro rozvoj zrakové analýzy a syntézy je zejména vhodné, jestliže jsou jednotlivé části obrázků postupně méně barevně odlišné. Ideální je, pokud se dostaneme až ke konkrétní práci s černobílým obrazcem.

Procvičování zrakové paměti:

- pexeso
- zapamatovat si exponovaný (dříve ukázaný) obrázek, nakreslit jej, popsat
- postupně zkracovat časový limit exponování

- překreslit sérii krátce exponovaných obrázků, věcí
- pokračovat v započatém systému řazení prvků, střídání geometrických tvarů /např. korálky/
- Kimova hra – na určitou dobu odkryjeme několik předmětů a pak je zakryjeme. Dítě si má zapamatovat a říci, co vše vidělo

Cvičení očních pohybů, vizuomotorika:

Během prohlížení knížek obracíme listy odpředu dozadu, posloupnost obrázků sledujeme zleva doprava. Učíme tímto způsobem dítě vnímat obrázky ve směru, v němž se realizuje nácvik čtení a psaní. Z dalších možných námětů:

- dokreslování, vybarvování prvků a obrázků v řadě, řazených v určitém pořadí
- navlékání těstovin, lesních plodů (korále, náramky...)
- práce se stavebnicí – řazení dílků v určitém pořadí
- odpočítávání předmětů zleva doprava
- kreslení cesty a její sledování od jednoho předmětu k druhému
- orientace v kreslených bludištích

Vnímání figury a pozadí:

Dítě vyčleňuje některé předměty (objekty), které se objeví v popředí a člověk je vnímá jasněji a barevněji. Tyto objekty se nazývají tzv. **figurou**, na kterou se soustředí vnímání člověka. Všechno ostatní ve zrakovém poli je **pozadím**, které je méně zaostřené a objektivně méně podstatné. Co se ocitne ve vnímání figurou a co pozadím, závisí na vidění jedince, ale stejně tak i na předmětu (objektu), který vnímá. Předškolák by měl být postupně schopen diferencovat figuru a pozadí i ve složitých obrázcích. Proto nacvičujeme:

- ze sítě vybrat a obtáhnout určitý obrázek
- skryté obrázky - v obrázku dítě musí vypátrat určený schovaný předmět, geometrický tvar. Na závěr - po jejich správném identifikování je ještě vhodné nalezený objekt obtáhnout. Kromě obrázků můžeme pracovat i s konkrétními předměty, které předkládáme přes sebe, a dítě je má posléze rozlišit.

Ukázky pracovních listů ke zrakovému vnímání viz. příloha č. 1

Sluchové vnímání a fonematický sluch

Dítě vnímá slovo jako celek. V průběhu předškolního věku postupně zvládne diferencovat slovo na určité tzv. fonologické jednotky.

Diferenciační schopnosti

- postihování jemných rozdílů slabiky: ba-da, pa-da, sa-ža...
- slova: bum-dum, šek-žek nejdříve využíváme maximálních kontrastů, postupně přecházíme na rozdíly minimální.

Procvičování poznávání slabik ve slově

- vytleskávání říkadel, později slov a krátkých vět, určování pořadí slabik, zvedání ruky či poskok na vyslovení předem určené slabiky v řadě jiných, určování počtu slabik apod.

Schopnost sluchové analýzy a syntézy (rozkládání a skládání vět na slova, slova na hlásky)

- rozklad slova na slabiky, hledání slov začínajících na stejnou slabiku (ma- maják, malíř, maso, Matěj)
- vyčleňování začátku a konce slova = první a poslední písmeno. Např. předměty, obrázky se stejnou hláskou dáváme do misky (K-kytka, kachna, kočka, košile, kapka, kapsa).

Sluchové rozlišování hlásek zvukově podobných, jejich správná výslovnost

- je potřebné vycházet z aktuálního stavu výslovnosti dítěte
- v případě výrazných obtíží si nejprve vypomáháme výraznou výslovností před zrcadlem či proti dítěti
- zaměřujeme se na párové dvojice: znělé/neznělé (D/T,V/F, G/K) ostré/tupé (S/Š, Z/Ž,C/Č), tvrdé/měkké (T/Ť,D/Ď,N/Ň), úžinové bokové/vibranty (L/R).

Nácvik rytmické reprodukce – využití píšťalky, hudebních nástrojů apod.

Dítě by mělo zvládnout poznat jednoduché písničky podle melodie, k reprodukci využíváme jednoduchých rytmických říkadel. Snažíme se o zachování správného počtu úderů, potom zkusíme různé rytmické struktury (např. různé délky tónů). Vždy v první fázi činnost provádíme se zrakovou kontrolou, potom přecházíme pouze na sluchový kanál. Použijte píšťalku a zahrajte krátkou skladbu tónů (začněte se 3 tóny). Různě střídějte krátké a dlouhé tóny (. - . krátce, dlouze, krátce nebo - . - dlouze, krátce, dlouze). Teprve, když dítě bezpečně zvládá zopakovat tyto skladby, přidejte další tón.

Cvičení akustické pozornosti

Cvičení jsou zaměřena na vydělení významného zvuku (podnětu) z prostředí a v další fázi z řečového proudu:

- slyšíš budík, hlas, zvuk, hry - Tichá pošta
- udělej krok, když uslyšíš domluvené slovo
- poslech četby rušený zvuky z okolí (např. hudba, tekoucí voda...)
- obrázkové čtení

Nejdříve se začíná na úrovni slova, např. hra „všechno lítá, co peří má“, následně se přechází na slovní spojení (zabouchej na nesprávné - kůň kváká, žába mňouká, pes štěká) a poté přecházíme na úroveň věty a malého textu.

Sluchová paměť

- zapamatování si textů písniček, básniček
- melodie písní, sledu a délky tónů- obdobné jako u rytmické reprodukce

Poslech správného čtení

Poslech správného čtení dává základy vnímání a užívání melodie, intonace a rytmu.

Důležité je čtení dětem se správnou výslovností a odlišením přímé řeči.

Ukázky pracovních listů ke sluchovému vnímání viz. příloha č. 2

Oblast řeči

Mezi šestým a sedmým rokem by už ale dítě mělo mít správnou výslovnost. Jednou z příčin nesprávné výslovnosti může být porucha fonematického sluchu, kdy dítě hlásky nesprávně analyzuje a nedovede rozlišit správnou a nesprávnou výslovnost. U některých dětí mohou ovlivnit výslovnost anatomické odchylky řečových orgánů – jako je například nesprávný skus, přirostlá podjazyková uzdička.

U dětí mohou být pozorovány:

- obtíže ve výslovnosti
- artikulační neobratnost
- specifické asimilace v řeči

Teoreticky by v oblasti výslovnosti mělo dítě zvládnout:

- do 3 let správně vyslovovat hlásky n, m, p, h, t, k ve všech postaveních ve slově (tj. na začátku, uprostřed a na konci slova)
- mezi 3. a 4. rokem by mělo zvládnout správnou výslovnost hlásek f, v, g, b, j, d ve všech postaveních ve slově
- mezi 4. až 7. rokem života by mělo správně vyslovovat všechny ostatní hlásky ve všech postaveních ve slově. Za nejtěžší hlásky v češtině jsou považovány l, r, ř, spolu s tzv. sykavkami s, z, c, š, ž, č.

Kontrola a úprava vad výslovnosti

O způsobu reedukace (nápravy) poruchy výslovnosti rozhoduje vysokoškolsky vzdělaný odborník – logoped. Jen odborník může díky diagnostickým nástrojům odlišit poruchu výslovnosti. Důležité je pravidelné procvičování dle pokynů odborníka. V MŠ logopedického asistenta.

Cvičení artikulační obratnosti

Tato cvičení se zařazují až po stimulaci mluvidel bez zvukového doprovodu (viz níže). Zpočátku vždy volíme volnější tempo:

- vyslovuj t, d, n (nebo p, t, k) - zrychluj
- vyslovuj baba, baba - zrychluj
- mn, mn, mi, ni, mi, ni
- čertík: bl, bl, bl
- zpěv: dli dli dli
- míč: kutululu
- auto: tydýt, tydýt
- procvičování výslovnosti: lze se připojit ve fázi, kdy dítě zvládá vytvořit hlásku správným způsobem na správném místě a potřebuje ji upevnit a stabilizovat, z hlediska motoriky se zaměřujeme na víceslabičná slova (lokomotiva, omalovánky, nejnepříjemnější)
- procvičování výslovnosti slov i slovních spojení, vět - pokud dítě užívá danou hlásku ve slovech, snažíme se upevnit hlásku ve vyšších celcích – věta, říkanka, text. Dítě podporujeme ve vytváření vět, uspořádání vět do celku (vyprávění).

Specifická asimilace sykavek

- správná výslovnost sykavek
- práce se slovy, kde leží vedle sebe hlásky akusticky blízké (předpokládá u dítěte zvládnutou správnou artikulaci daných hlásek), se souběžnou patřičnou stimulací fonemického sluchu) /švestky, sušenka, žížala, cvrčci, šašci, suší /
- věty: Na stromě visí suché švestky.

Doma je vhodné procvičovat za využití říkadel, rozpočítadel, pomalý přednes básniček, vytleskávání rytmu řeči, vytleskávání rytmu podle vzoru:

- posilujeme mluvní apetit, řečovou paměť, cit pro rytmus, otužujeme děti při řečovém výkonu.

Rozvoj slovní zásoby

- dětem čteme pohádky, příběhy, můžeme je nechat dokončit vyprávět, jak to asi bude pokračovat
- vyprávění obsahu podle obrázků
- odpovědi na otázky při sledování obrázku

Ukázky pracovních listů k rozvoji řeči viz. příloha č. 3

Hrubá a jemná motorika

Koordinace pohybů:

- pohyb s hudbou např. Youtube – Cvičení s Míšou ...
- jednoduchá sestava
- zdolávání překážek v terénu
- sporty vhodné pro předškolní děti

Motorika mluvidel- pohyblivost jazyka, gymnastika tváří, rtů, svalstva obličeje:

- Jednotlivé pohyby (izolované) či pohybové sekvence je potřebné zvládnout s následujícími kritérii: přesnost provedení, plynulost, rychlost provedení, možnost opakovaného provádění pohybů ve stejné kvalitě, rychle střídat opačné polohy mluvidel, koordinovanost pohybů. Do určité míry využíváme slova, která obsahují shluky souhlásek a jazykolamy.

Procvičení jemné motoriky rukou

- modelování, mačkání, navlékání korálků, plodů, těstovin, základy šití, třídění šroubků...

Zrakově-motorická koordinace - vizuomotorika (spolupráce oka- ruky):

- spojování dvou obrázků ležících proti sobě
- navlékání korálků, řazení prvků, stavebnice
- skládání puzzle
- překreslování ze sítí

Grafomotorika:

Grafomotorikou rozumíme souhrn psychických i pohybových činností vykonávaných při psaní. **Cílem základního grafomotorického nácviku je správně zafixovaný úchop psacího náčiní.** Správný úchop nazýváme **špetkový**. Podílejí se na něm 3 prsty pravé (levé) ruky.

Palec tužku nebo pastelku drží, *prostředníček* podpírá a *ukazováček* je položen lehce shora (lehké položení můžeme motivovat zobáním kuřátek – ukazováčkem na pero lehce poklepeme). *Prsteník a malík* se ohýbají směrem do dlaně. Pokud dítě tyto dva prsty v dlani

neudrží, můžeme mu pomoci vatovou kuličkou, kterou pod ně vložíme a dítě ji přidržuje. Malíková hrana dlaně se lehce dotýká podložky. Mezi hrotem tužky a prsty by měla být mezera asi 3 cm. Pokud dítě drží tužku níže, tak je omezen pohyb prstů. Prsty se nemohou pohybovat volně, vzniká v nich napětí. Při vysokém úchopu je tužka špatně ovladatelná.

Špetkový úchop vyvodíme nápodobou sypání, solení, vhazování korálků do sklenice s úzkým hrdlem (např. od kečupu). Pomoci mohou i trojhranné pastelky, různé druhy přídatných trojhranných nástavců na tužku k podpoře správného držení kreslicího či psacího náčiní.

Prevenčí provádíme nejlépe kreslením.

Důležitým momentem je nejprve naučit dítě správně při kreslení a psaní sedět u stolu.

Nácvik:

- střídát různé psací a kreslicí materiály, používat velký papír a uvolňovat ruku od ramene přes předloktí až po zápěstí formou hry: kreslit pohádky, příběhy apod.
- před kreslením, psáním rozcvíčit ruce (kroužit zápěstím, pěstičkami, protřepat ruce, prstíky jeden po druhém do špetky palec k ukazováku, palec k prostředníku, palec k prsteníku atd. a zpět)
- vybarvování ploch

Při nácviku se zaměřujeme na:

- způsob držení psacího náčiní
- plynulost pohybu (neměli bychom přecházet roztřesenou linií tahu či přerušované čáry)
- rytmizaci pohybu
- tempo – snažíme se o dodržení plynulého vyrovnaného tempa

Ukázky grafomotorických pracovních listů viz. příloha č. 4

Pozornost a paměť

V podstatě při všech cvičeních, kdy stimulujeme vnímání, podporujeme koncentraci pozornosti. I při cvičeních smyslových funkcí (zrakových a sluchových) dítě aktivizuje svou pozornost. Míra pozornosti určuje délku spolupráce dítěte s dospělým a kvalitu výkonu. Záměrem je rozvinout u dítěte takovou míru koncentrace pozornosti, která mu umožní učení s porozuměním. Paměťovými úkoly – např. opakovat řadu slov okamžitě, položit obrázky v předloženém pořadí apod. nazýváme krátkodobou paměť. Tam, kde je potřebné opakování a vybavení si po určitém čase, nazýváme dlouhodobou paměť.

V koncentraci pozornosti procvičujeme:

- stálost pozornosti (schopnost setrvat u určitého podnětu určitou dobu – pracovní úsilí)
- rozsah pozornosti (množství podnětů, které může přijímat souběžně)
- intenzitu pozornosti (hloubka)

Náměty pro cvičení koncentrace:

- při jednotlivých cvičení a hrách se plně vědomě věnovat činnosti, lehce prodlužovat dobu pracovního výkonu
- vyškrtávat z řady obrázků podle vzoru

Náměty pro stimulaci paměti:

- viz cvičení uváděná dříve (sluchové a zrakové vnímání), říkání básniček, rozpočítadel, vybavování si činností na začátku dne, kde jsme byli, co jsme viděli . . .

Ukázky pracovních listů k rozvoji pozornosti a paměti viz. příloha č. 5 (lze však využít i podněty ze zrakového a sluchového vnímání)

Serialita a matematické představy

Serialita je schopnost správně řadit úkony za sebou, dodržovat pravidla

Náměty pro stimulaci:

- stavět kostky v předloženém pořadí (modrá - žlutá – červená)
- hry typu „školka s míčem, se švihadlem“
- doplnit, co patří na vynechané místo (bota, čepice, triko, bota, triko....)
- nízký tón znamená kočka, vysoký tón znamená pes, můžeme měnit signály za rytmickou řadu ťukání, za sérii slov atd.

Oblast matematických představ

Na utváření a rozvoji matematických představ se spolupodílí prakticky veškeré předchozí již uváděné funkce. Ty jsou, včetně hmatu, základem rozvoje předčíselných představ, z nichž se postupně rozvíjejí představy číselné.

Procvičování:

- porovnávání (tj. například schopností odlišit malý-velký, krátký-dlouhý, více-méně-stejně apod.)
- třídění podle druhu (zvířata, nábytek, jídlo...), barvy, velikosti, tvaru; postupně dítě zvládá třídit podle dvou a více kritérií
- řazení podle velikosti (př. velký – střední – malý – nejmenší) a podle množství (málo - méně – nejméně; hodně – více – nejvíce...).
- rozlišování předmětů (kruh, čtverec, trojúhelník, kříž)
- porovnávání předmětů (větší, delší)
- klasifikace předmětů dle vlastností
- představa číselné řady (mechanické jmenování čísel do 10, určení podle názoru – o kolik více x méně)

- umísťování předmětů v prostoru a ploše (viz orientace)
- porovnávání předmětů z hlediska velikosti, délky, hmotnosti
- třídění souboru nejdříve na dvě kategorie (ovoce-zelenina, kolečka-trojúhelníky atd.), později klasifikace podle vlastností
- porovnávání početnosti množin, pojmy: stejně, více, méně, kolik – vyjmenovat číselnou řadu 1-10, řadové číslovky: první – poslední

Rozvoji matematických představ napomáhají hry typu Domino, Člověče nezlob se a další, při nichž musí dítě pracovat s prvky a odpočítávat.

Ukázky pracovních listů k rozvoji seriality a početních představ viz. příloha č. 6

Časoprostorová orientace

Vnímání prostoru je nezbytné pro orientaci v prostředí, osvojování si sebeobslužných dovedností, pohybových a herních aktivit včetně grafomotoriky.

Při postupném rozvoji dítě zprvu chápe a užívá pojmy nahoře-dole, následně vpředu-vzadu a nejpozději vpravo-vlevo. Kromě pochopení vymezeného prostoru uvedenými třemi osovými liniemi by dítě postupně mělo aktivně zvládat používání předložkových vazeb a jejich prostřednictvím popisovat vztahy mezi předměty. Jedná se o předložky na, v, do, před, za, nad, pod, hned před, hned za, mezi aj.. Dále by mu nemělo činit problém pracovat s pojmy vysoko, nízko, daleko, blízko, první, prostřední, poslední.

Orientace v čase je podmínkou určování časové posloupnosti včetně každodenních úkonů pravidelně prováděných v průběhu dne. Souvisí se schopností např. si ve škole a doma rozvrhnout čas na splnění jednotlivých úkolů, umět si správně činnosti naplánovat, rozvrhnout si k jejich splnění své síly.

Náměty k procvičování:

Orientace v prostoru:

- určování polohy na sobě, tj. na vlastním těle, v prostoru, na obrázku, využívat k rozvoji běžné každodenní činnosti, přitom se zaměřit na procvičování základních pojmů (nahore, dole, uprostřed, před, za, hned před, hned za, mezi, pod, vedle, u), pomocí výše uvedených předložek vést dítě k popisu polohy objektů vzhledem k vlastní osobě
- určování vzájemné polohy dvou různých objektů např. pod stolem je židlička
- situování objektů - kde předmět leží - např. ve třídě
- manipulace s různými předměty podle místa určení
- zakreslování jednoduchých obrázků podle diktátu (zakresli na výkres do pravého rohu nahoru míček)
- vyhledání věcí na obrázku s pojmy dole, nahore, vzadu, vpředu, uprostřed
- vyhledání a určení místa věcí v místnosti s určováním změny jejich postavení v prostoru
- obrázková bludiště

Orientace v čase:

- stanovení a dodržování režimu dne, pojmenováváme děje a činnosti, které v průběhu dne provádíme
- vedeme dítě k orientaci v činnostech obvyklých pro ráno, dopoledne, poledne, odpoledne, večer, všední den, víkend...
- učíme dítě orientovat se v charakteristických jevech pro jednotlivá roční období
- pořadí hlásek ve slově, sluchem určí první, poslední
- užití pojmů: dnes, zítra, hned, jindy, pozítří
- orientace v týdnu, měsících, ročních obdobích
- sled událostí - vypravování, řazení děje; tím, že s dítětem diskutujeme a povídáme o tom, co se bude dít nejdříve, později, před tím, nyní, nakonec, co bylo včera, co se děje dnes, zítra, pozítří... ho vedeme k vnímání časové posloupnosti a učíme ho postupně předjímat děje

Pravolevá orientace:

- orientace na tělesném schématu
- orientace v ploše (napravo, nalevo)
- orientace v prostoru - určování věcí s pojmy vpravo, vlevo na obrázku, hračce i v reálu, určení změny postavení

Ukázky pracovních listů k rozvoji prostorové a časové orientace, pravolevé orientace viz. příloha č. 7

Všeobecné znalosti předškolních dětí

- Nejúčinnější je znalosti rozvíjet v praktických činnostech – při nakupování, vaření, při opravách... , důležitá je komunikace a vysvětlování postupů, názvů předmětů ...
- Prohlížení encyklopedií pro děti, vyprávění podle obrázků

Ukázky pracovních listů k rozvoji všeobecných znalostí viz. příloha č. 8

Sebeobslužné činnosti a činnosti pro druhé

- Samostatné oblékání, zapínání knoflíků, zipů, hygiena ...
- Příprava prostírání, úklid hraček, urovnání lůžka, společné zalévání květin....